

**И. АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК
УНИВЕРСИТЕТИ**

КЫРГЫЗ БИЛИМ БЕРҮҮ АКАДЕМИЯСЫ

Диссертациялык кеңеш Д 13.20.618

Кол жазма укугунда
УДК 378.146.88

ДЕМЕШЕВА ГУЛЬМИРА УТЕМИСОВНА

**МЕКТЕП ЖАШЫНА ЧЕЙИНКИ КУРАКТАГЫ БАЛДАРДЫН ДЕН
СОЛУКТУ САКТОО КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮГҮНҮН НЕГИЗДЕРИНИН
КАЛЫПТАНЫШЫ**

13.00.01 – жалпы педагогика, педагогика жана билим берүү тарыхы
адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты илимий даражасын
изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын

Авторефераты

Бишкек – 2022

Иш И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасында аткарылды

Илимий жетекчи: **Калдыбаева Айчүрөк Токтополотовна** – педагогика илимдеринин доктору, профессор, И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасынын башчысы

Расмий оппоненттер: **Сардарова Жаннат Исмагуловна** – педагогика илимдеринин доктору, профессор, Абай атындагы Казак улуттук педагогикалык университетинин атайын педагогика кафедрасынын доценти

Иманалиев Токтобек Тыбынович – педагогика илимдеринин кандидаты, профессор, Кыргыз мамлекеттик дене-тарбия жана спорт академиясынын дене-тарбиянын жана спорттун теориясы жана методикасы кафедрасынын профессору

Жетектөөчү мекеме: Ж. Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук университетинин жогорку мектептин педагогикасы кафедрасы: 720033. Бишкек ш., Фрунзе көч., 547

Диссертацияны коргоо 2022-жылдын 5-октябрында саат 13.00 дө И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу боюнча Д 13.20.618 диссертациялык кеңешинин жыйынында корголот. Дареги: 720026, Бишкек шаары, Раззаков көчөсү, 51. Диссертациялык коргоонун онлайн трансляциясынын идентификатордук коду: <https://vc.vak.kg/b/132-3bn-fgw-pkn>.

Диссертациялык иш менен И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин (дареги: 720026, Бишкек шаары, Раззаков көчөсү, 51) жана Кыргыз билим берүү академиясынын (дареги: 72000, Бишкек шаары, Эркиндик бульвары, 25) Илимий китепканаларынан жана дискеңештин сайтынан таанышууга болот (www.arabaev.kg).

Автореферат 2022-жылдын 5-сентябрында таратылды.

Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы, педагогика илимдеринин доктору, профессор

Дюшеева Н.К.

КИРИШҮҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Азыркы мезгилде билим берүү процессинде баланын саламаттыгын сактоонун социалдык-педагогикалык мааниси жогорулап жатат. Бул маселе толук физикалык, психикалык жана социалдык бакубаттуулуктун абалы жана тынымсыз өзгөрүп туруучу тышкы таасирге жана экологиялык шарттар жана сактоонун табигый процесске ыңгайлаша алуу жөндөмдүүлүгү катары каралат.

Балдарда сергек жашоо образына муктаждыкты калыптандыруу, алардын ден соолугун сактоо жана ал үчүн жоопкерчилик Казакстанда билим берүүнү калыптандыруу стратегияларынын бири болуп саналат.

Акыркы жылдардагы изилдөөлөр боюнча балдардын жана өспүрүмдөрдүн ден соолугунун начарлашы, алардын жалпы санынын бештен бир бөлүгүнө араң жетет; мектепке кирген балдардын үчтөн бир бөлүгү өнөкөт патологиясы бар.

«Казакстан балдары» аттуу статистикалык жыйнакта (2017) мектепке чейинки курактагы балдардын оорусу боюнча төмөнкүдөй маалыматтар берилген: анемия 70,3%, церебралдык шал оорусу – 3,1%, дем алуу органдарынын оорулары – 72%, тамак сиңирүү органдарынын оорулары – 54,6%, заара-жыныс системасынын оорулары – 13%, жүрөктүн тубаса аномалиялары – 6,7%, жаракаттар, уулануулар жана тышкы себептерден болгон башка кесепеттер – 12,3%, тубаса майыштар, деформациялар жана хромосомалык аномалиялар – 203. %. Мектепке киргенде мектепке чейинки балдардын 10-15 % гана дени сак деп эсептелинет [Дети Казахстана: Статистический сборник. – Астана, 2017. – С. 36].

Изилдөөнүн негизин сергек жашоо образын жайылтуу, балдардын ден соолугун сактоо жана чыңдоо маселелери боюнча Бүткүл дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюмунун жоболору, ченемдик документтери түзөт. Бүткүл дүйнөлүк саламаттыкты сактоо уюмунун (ДСУ) уставында төмөнкүдөй аныктама кабыл алынган: “Ден соолук – бул оорунун же майыштыктын жоктугу гана эмес, дененин, психикалык жана социалдык жактан толук жыргалчылыктагы абалы” [Всемир. орг. здравоохранения. – 49-е изд. (с поправками по состоянию на 31 мая 2019 г.). – Женева: ВОЗ, 2020. – VI. – 261 с.].

5-6 жаш куракта ден соолуктун физикалык, психикалык жана социалдык аспектилеринин активдүү калыптанышы байкалат. Балдардын психологиялык-социалдык өнүгүүсүндө ден соолукту сактоочу жүрүм-турумдун негизин түзгөн гигиеналык процесстерди, эрежелерди жана физикалык көнүгүүлөрдү ишке ашыруунун оң мотивдери өзгөчө роль ойнойт.

Казакстандын мектепке чейинки билим берүү уюмдарында менчигинин түрүнө жана ведомстволук баш ийүүсүнө карабастан билим берүү процесси төмөндөгүлөргө ылайык жүзөгө ашырылат: Казакстан Республикасынын 2007-жылдын 27-июлундагы «Билим берүү жөнүндө» № 319 мыйзамына (8-январдагы редакциясына ылайык), 2021-ж., № 410-VI ЗРК); Казакстан

Республикасынын «Казакстан Республикасындагы баланын укуктары жөнүндө» мыйзамы (2002-жылдын 8-августу, 2007); Мектепке чейинки билим берүүнүн жана окутуунун мамлекеттик милдеттүү стандарты (Казакстан Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин 2018-жылдын 31-октябрындагы № 604 буйругу); 2012-жылдын 20-декабрындагы № 557 Мектепке чейинки билим берүү жана окутуунун типтүү окуу пландары (2018-жылдын 10-октябрындагы № 556 өзгөртүүлөр жана толуктоолор менен); Мектепке чейинки тарбия жана окутуунун типтүү планы (Казакстан Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин 2016-жылдын 12-августундагы № 499 буйругу); Мектепке чейинки билим берүү уюмдарынын ишинин типтүү эрежелери (Казакстан Республикасынын Билим берүү жана илим министрлигинин 2018-жылдын 30-октябрындагы № 595 буйругу).

Бүгүнкү күндө мамлекеттин бардык көңүлү балдардын морфофункциялык өнүгүүсүн жана ден соолугунун абалын баалоо боюнча жаңы методикалык ыкмаларды өркүндөтүүгө жана иштеп чыгууга, инновациялык билим берүү технологияларына, программаларына, окутуу режимдерине, диеталарына, анын ичинде келишимдик негизде гигиеналык экспертиза жүргүзүүгө багытталган; ошону менен бирге балдардын жана өспүрүмдөрдүн ден соолугун коргоо боюнча адистер жана ага жакын тармактардын адистери (педагогдор, психологдор, педиатрлар ж.б.) менен консультациялык-методикалык иш жүргүзүү; илимий эмгектерди, окуу-методикалык колдонмолорду даярдоо; билим берүү жана эс алуу уюмдарында балдардын жана өспүрүмдөрдүн санитардык-эпидемиологиялык саламаттыгына мониторинг жүргүзүү үчүн зарыл болгон ченемдик-методикалык документтерди иштеп чыгуу каралган.

Мектепке чейинки жогорку курактагы балдардын өнүгүүсүнүн күтүлгөн натыйжасы: ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу баланын ден соолукту адам жашоосунун эң маанилүү баалуулугу катары таануусу, дени сак болууга болгон муктаждыктын калыптанышы, өзүнө кам көрө билүү, физикалык ден соолук жана жашоонун коопсуздук эрежелерин сактоо болуп саналат.

Казакстан Республикасында акыркы 15 жылдын ичинде мектепке чейинки билим берүү жана тарбиялоо маселелери боюнча 20дан ашык докторлук диссертация корголгон, алардын арасында негизинен сергек жашоо образынын айрым компоненттери каралат. Алсак, валеологиянын калыптануу жана өнүгүү проблемасы изилдөө Т.К. Мусафина (1996), Г.Д. Алимжанова (1987), А.А. Адылханов (1998), З. Брусенко (1999), Н.Т. Торманов (2000), А.С. Имангалиев (1999), А.В. Ахаев (2005) сыяктуу изилдөөчүлөрдүн эмгектеринде; жалпы билим берүү мектептеринде сергек жашоо образын калыптандыруу маселелери боюнча билим берүү программаларын А. Адылханов (2003), К.А. Жанабердиева (2005), З. Брусенко (2006), С.Т. Сейдуманов (2007) иштеп чыгышкан; балдарды, өспүрүмдөрдү жана ата-энелерди физикалык-гигиеналык жактан тарбиялоо аспектисинде сергек жашоо образын жайылтууну илимий

жактан негиздөө маселелерин жана перспективаларын К.И. Адамбеков (1995), Г.Д. Алимжанова (1997), Ж. Егизбаев (2000), А.С. Жуманова (1997), А.Г. Маджуга (2001), Ботагариев (2001) изилдөөгө алышкан.

Окуучулар арасындагы ден соолукту чындоо системасында казак элдик педагогикасын колдонуу маселелерин Т. Бекпатчаев (1991), Ж.М. Тулегенов (1992), Е. Мухидинов (1999), Е.Ш. Козыбаев (2006), Ж.С. Хасанова (2008), Ш.И. Джанзакова (2007), Б.К. Утешова (2008) изилдешкен; Ж.Д. Нуржанова (2007) валеологиялык тарбиялоо процессинде өспүрүмдөрдүн ден соолугуна карата баалуулук багыттарын калыптандыруу маселесин, А.М. Утешкалиева (2006), Г.Б. Мауленбердиева (2007) кенже мектеп окуучуларынын сергек жашоо образын калыптандыруудагы педагогикалык шарттарды иликтөөгө алышкан.

Кыргыз Республикасында мектепке чейинки балдардын ден соолугун сактоо маселеси атайын илимий изилдөөлөрдүн объектиси болгон эмес, бирок жалпысынан бул маселеге арналган окумуштуулардын эмгектери бар. Алсак, Г. Акиева, А.Мамытова (2007), Ж.А. Бузурманкулова (2010), М.Алиев (2004), Н.Айсаракунова, М.Субанова жана Б.Мундузбаев (2010) сыяктуу окумуштуулардын изилдөөлөрүндө жаштар арасында сергек жашоо образын ар кандай жолдор менен калыптандырууга, аларды өнүктүрүүгө багытталган. жаштардын гигиеналык жүрүм-турумунун мотивациялык чөйрөсү, коопсуз жашоо, сергек жашоо образынын моралдык-психологиялык компоненти, өз алдынча кыймыл аракетинин зарылдыгын тарбиялоо, физикалык жана психикалык өзүн-өзү өнүктүрүүнү камсыз кылуу көңүл бурулат.

Бул багыттын актуалдуулугун түшүнүү менен бирге бир катар **карама-каршылыктарга** да көңүл бурулат:

— сергек жашоону карманган тарбиялануучуну инсандык жактан калыптандырууга байланышкан, мектепке чейинки уюмдарда салттуу ыкмалар менен жүргүзүлгөн, мектеп жашына чейинки жогорку курактагы балдардын ден соолугун коргоо компетенттүүлүгүнү негиздерин калыптандыруунун тиешелүү деңгээлин толук камсыз кылбаган коомдун социалдык буйругу;

— мектепке чейинки курактагы балада ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу зарылдыгы жана аны адекваттуу камсыз кылынган педагогикалык таасирлердин системасынын, диагностика каражаттарынын жана илимий-методикалык ыкмаларынын жетишсиз өнүгүшү;

-адамдын ден соолугунун жана сергек жашоо образынын маанилүүлүгү жана бул түшүнүктөрдү балдард өздөштүрүү үчүн теориялык жактан негизделген жана эксперименталдык жактан текшерилген педагогикалык шарттардын жоктугунан кеч тартылышы;

Бул карама-каршылыкты чечүүнүн натыйжалуу жолдорун издөө **изилдөө проблемасын** түзөт. Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин ийгиликтүү калыптандырууну камсыз кылган кандай педагогикалык шарттар бар?

Белгиленген карама-каршылыктардын жана маселелердин негизинде изилдөөнүн: «Мектеп жашына чейинки жогорку курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздеринин калыптанышы» аттуу темасы аныкталды.

Диссертациянын темасынын билим берүү жана илимий мекемелердин жүргүзгөн артыкчылыктуу илимий багыттары (долбоорлору), негизги илимий-изилдөө иштери менен болгон байланышы. Изилдөөнүн темасы И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жана Казахстан Республикасынын Х. Досмухамедов атындагы Атырау университетинин 2015-2020-жылдардагы илимий-изилдөө иштеринин планына кирет.

Изилдөөнүн максаты: мектеп жашына чейинки жогорку курактагы балдардын саламаттыгын сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздеринин калыптанышына өбөлгө түзгөн педагогикалык шарттарды аныктоо болуп саналат.

Изилдөөнүн объектиси: мектеп жашына чейинки жогорку курактагы балдардын саламаттыгын сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздеринин калыптанышына өбөлгө түзгөн педагогикалык шарттар.

Изилдөөнүн предмети: мектеп жашына чейинки жогорку курактагы балдардын саламаттыгын сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздеринин калыптануу процесси.

Бул максаттардын негизинде **төмөнкүдөй милдеттер** келип чыкты:

1. Психологиялык-педагогикалык адабияттарды талдоонун негизинде «мектепке чейинки жогорку курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгү» түшүнүгүнүн мазмунун чечмелеп, балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн калыптанышына оң таасирин тийгизген жаш курактык өзгөчөлүктөрүн жана бул процессте ата-энелердин жана мугалимдердин ролун кароо;

2. Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруунун теориялык жактан негизделген моделин иштеп чыгуу.

3. Ден соолукту сактоо компетенциясынын негиздерин калыптандырууга көмөктөшүүчү педагогикалык шарттардын жыйындысын аныктоо, алардын натыйжалуулугун эксперименталдык түрдө текшерүү жана практикалык сунуштарды иштеп чыгуу.

Алынган натыйжалардын илимий жаңылыгы. Компетенттүүлүккө негизделген мамиленин негизинде баланын инсандыгынын интегративдик сапаты катары мектепке чейинки жогорку курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруунун теориялык негиздери көрсөтүлөт, мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздеринин курамы аныкталат; мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу процессинин модели теориялык жана

эксперименталдык жактан иштелип чыккан, анын ичинде: ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнө ээ болгон мектеп жашына чейинки баланын өзгөчөлүктөрү; мектеп жашына чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздери аныкталат.

Коргоого коюлуучу жоболор:

1. Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу - мектепке чейинки билим берүү уюмунун тарбиялык ишинин маанилүү курамдык бөлүгү катары адамдын толук кандуу жашоосунун зарыл өбөлгөлөрү катары анын баалуулугун аң – сезимдүү түрдө сактоого активдүү умтулуу. «Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздери» түшүнүгүнүн маңызы, анын теориялык негиздемеси мектепке чейинки курактагы балдардын психофизиологиялык өзгөчөлүктөрүн, ошондой эле баланын өз алдынча иш-аракетинин активдүү мүнөзүн аныктаган тышкы жана ички өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен аныкталат.

2. Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруунун теориялык модели бар. Анын ичинде төмөнкү компоненттер камтылат: когнитивдик (элестетүү, билимдер, ой жүгүртүүлөр), эмоциялык-баалоочулук (эмоциялар, баалоо) жана жүрүм-турумдук-аракет (жүрүм-турум реакциялары, активдүүлүк багыты), кыймылдаткыч (физикалык көнүгүүлөрдү аткаруу ж.б.).

3. Педагогикалык шарттардын жыйындысы: балдардын ден соолугун чыңдоого жана коргоого багытталган билим берүү уюмунда ден соолукту сактоочу чөйрөнү түзүү, ден соолукту сактоо компетенциясынын негиздерин калыптандыруу боюнча мектепке чейинки билим берүү уюму менен үй-бүлөнүн өз ара аракеттенүүсүн уюштуруу, мектепке чейинки курактагы балдар үчүн педагогикалык процессте сергек жашоо образын калыптандыруу программасын иштеп чыгуу жана ишке ашыруу; ошондой эле мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенциясынын негиздерин натыйжалуу калыптандырууга көмөктөшүүчү мектепке чейинки мекемелерде заманбап эффективдүү ден соолукту сактоочу технологияларды ишке киргизүү.

4. Эксперименттик иштин натыйжалары билим берүүнүн салттуу жана салттуу эмес формаларынын биримдигинде учурдун талаптарын эске алуу менен мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандырууга мүмкүндүк берет.

Изилдөөнүн практикалык мааниси. Мектеп жашына чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу үчүн педагогикалык шарттар апробациядан өткөн. «Биз дени сак өсөбүз» аттуу билим берүү программасы иштелип чыккан жана ишке ашырылган; улуу мектепке чейинки курактагы балдарды өнүктүрүүгө багытталган; мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу боюнча программа иштелип

чыккан, ошондой эле изилдөөнүн жүрүшүндө алынган корутундуларды жана сунуштарды жалпы билим берүүчү мектептерде, келечектеги башталгыч мектепти даярдоодо, жогорку окуу жайларынын окутуучулары, агартуу кызматкерлеринин квалификациясын жогорулатуу институтунда колдонууга болот.

Изденүүчүнүн жеке салымы. Мектеп жашына чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу процессинде коммуникативдик жана социалдык компетенцияларды калыптандыруунун теориялык негиздери аныкталды; алдыга коюлган илимий милдеттерди чечүүгө көмөктөшүүчү педагогикалык шарттар белгиленди; мектеп жашына чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу боюнча проекциясы менен окуу планы иштелип чыкты.

Изилдөө натыйжаларынын апробациясы жана ишке киргизилиши. Изилдөөнүн негизги корутундулары жана натыйжалары эл аралык, республикалык, аймактык конференцияларда баяндалган жана жактырылган: конференциялар: Пенза шаарындагы эл аралык илимий-практикалык конференция (2018), Екатеринбург шаарындагы эл аралык илимий-практикалык конференция (2021), «Азыркы дүйнөдөгү актуалдуу илимий изилдөөлөр» аттуу илимий эмгектердин жыйындысы, Пернеяслав-Хмельницкий ш. (2019, 2020), «Европа жана түрк дүйнөсү: илим, техника жана технологиялар», Стамбул шаарындагы эл аралык илимий-практикалык конференция (2019); төмөнкү журналдардагы илимий макалаларда чагылдырылды: «Вестник АГУ им. Х. Досмухамедова» (2009), «Поиск» (2010), «Высшая школа» (2010), «Профессионал Казахстана» (2010), «Образование» (2010), «Вестник» ЗКГУ им. М. Утемисова (2013); «OlymPlys» (Самара, 2015), Казак билим берүү академиясынын «Образование» илимий журналы (Астана, 2018), «Наука и Просвещение», «Наука и жизнь Казахстана» эл аралык илимий журналы (Алматы, 2020), «Тенденции и перспективы развития науки в условиях глобализации», КР ЖАКка таандык «Научные исследования в Кыргызской Республике» (2021) илимий журналы.

Диссертациянын жыйынтыктарынын басылмаларда чагылдырылышы. Изилдөөнүн негизги жоболору жана корутундулары 29 жарыяланган эмгекте, анын ичинде КР УИА тарабынан сунушталган, РИНЦ маалымат системасына кирген басылмаларда чагылдырылган.

Диссертациянын түзүмү жана көлөмү. Диссертация киришүүдөн, үч баптан, корутундудан, практикалык сунуштардын, колдонулган адабияттардын тизмесинен (158), 6 тиркемеден турат. Иштин жалпы көлөмүн 170 бет, 22 таблица, 5 сүрөт түзөт.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

«Сергек жашоо образынын калыптанышынын теориялык – методологиялык негиздери» деп аталган биринчи бапта мектеп жашына чейинки жогорку курактагы балдардын саламаттык сактоо негиздерин калыптандыруу феномени талдоого алынат жана сергек жашоо образына жакшы таасир берген негизги түшүнүктөр, мектеп жашына чейинки жогорку курактагы балдардын жаш өзгөчөлүктөрү, ошондой эле мектеп жашына чейинки балдардын ата-энелеринин жана педагогдордун саламаттыкты сактоо компетенттүүлүгүндөгү ролу мүнөздөлөт.

Изилдөөнүн теориялык-методологиялык негизин ар кандай илимий дисциплиналардагы философиялык, жалпы илимий жана конкреттүү илимий концепциялар, теориялар, ыкмалар, принциптер, мыйзамдар жана идеялар түздү:

- билим берүүдөгү компетенттүүлүккө негизделген ыкма (А.Г. Гогоберидзе, И.Я. Зимняя, П.Ф. Каптерев, Д. Равен, А.В. Хуторской ж.б.).

- сергек жашоо образынын калыптанышынын теориясы (И.А. Аршавский, Н. М. Амосов, Н. Г. Веселов, Н.П. Дубинин, Ф. Змановский, Ю.П. Лисицин, В.П. Петленко ж.б.);

- И.И. Брехман, В. П. Казначеев, Е.А. Овчаров ж.б. тарабынан аныкталган валеология идеялары;

- сергек жашоо образынын калыптануу теориясы (И.А. Аршавский, Н. М. Амосов, Н. Г. Веселов, Н.П. Дубинин, Ф. Змановский, Ю.П. Лисицин, В.П. Петленко ж.б.);

- ден соолуктун педагогикасы жана психологиясынын концептуалдык идеялары жана ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптанышы (Н.П. Абаскалова, Р.И. Айзман, Н.М. Амосов, Г.Л. Апанасенко, В.К. Бальсевич, Н.И. Брехман, Э.Н. Вайнер, М.Я. Виленский, Г.К. Зайцев, Е.П. Ильин, Ю.П. Лисицин, Л.И. Лубышева, А.Д. Степанов ж.б.);

- мектепке чейинки билим берүү мекемелеринин шарттарында ден соолукту сактоо компетенттүүлүк негиздерин калыптандыруу проблемасын изилдөө (Л.В. Абдульманова, Ю.Ф. Змановский, Л.Г. Татарникова ж.б.);

- ден соолук баалуулук катары караган азыркы илимий көз караштар (Н.П. Абаскалова, Р.И. Айзман, Г.Л. Апанасенко, В.К. Бальсевич, И.И. Брехман, Э.Н. Вайнер, М.Я. ж.б.).

- конкреттүү педагогикалык тажрыйбаны баяндоодо Ю.К. Бабанский, В. И. Загвязинский, Н.И. Загузова, В.В. Краевский жана башкалар эмгектеринде чагылдырылган педагогикалык изилдөөлөрдү уюштуруунун жана жүргүзүүнүн методологиялык жоболоруна таяндык.

Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу системасын теориялык жактан изилдөөнүн жүрүшүндө:

- "жашоо образы", "ден соолук" жана "сергек жашоо образы" негизги түшүнүктөрүнүн маңызы жана мазмуну каралат, мектепке чейинки билим

берүү кызматкерлеринин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруунун көрсөткүчтөрү жана деңгээли аныкталат;

– алардын кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруунун модели сыпатталат;

– мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу үчүн педагогикалык шарттар аныкталды;

Бала бакчалар үчүн окуу-тарбия процессин жана нормативдик программалык камсыздоону уюштуруунун учурдагы абалын изилдөө, ошондой эле акыркы жылдардагы илимий-изилдөө иштерин талдоо, мектепке чейинки курактагы балдарда ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу маселеси биздин өлкөдө изилдөөнүн предмети болгон эмес.

Компетенттүүлүккө негизделген мамиленин негизинде баланын инсандыгынын интегративдик сапаты катары мектепке чейинки курактагы балдарда ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруунун теориялык негиздери аныкталды. Мектепке чейинки курактагы балдарда ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу тарбиялык иштин маанилүү бөлүгү катары анын баалуулугун адамдын толук кандуу жашоосунун зарыл өбөлгөлөрү катары түшүнүү менен чагылдырылат жана аны сактоого активдүү позитивдүү каалоо менен коштолот.

Казакстан Республикасынын мектепке чейинки билим берүүнүн жана окутуунун мамлекеттик милдеттүү стандартында мектепке чейинки курактагы балдарда жалпы адамзаттык жана улуттук баалуулуктарга негизделген негизги компетенцияларды (ден соолукту сактоо; коммуникативдик-лингвистикалык; когнитивдик; чыгармачылык) калыптандырууну, балдарды коомдогу позитивдүү мамилелерге жөндөмдүү чыгармачыл инсан катары тарбиялоо каралган.

Мындан тышкары, ден соолукту сактоо компетенттүүлүгү төмөнкүлөргө мүмкүндүк берери белгиленген: физикалык ден соолукка кам көрүү жана жашоонун коопсуздук эрежелерин сактоо; ар кандай окуяларга карата эмоциялык абалын билдирүү; жеке гигиена көндүмдөрүн жана ден соолукту сактоо компетенциясынын негиздерин өздөштүрүү.

Алсак, мектепке чейинки билим берүү уюмунун 1 жашынан 6 жашка чейинки балдары үчүн республикалык “Мектепке чейинки балалык” борбору тарабынан «Алгашкы кадам», «Зерек бала», «Біз мектепке барамыз» аттуу тарбиялоо жана окутуу программалары иштелип чыккан. Бул программалар стандартта каралган негизги компетенцияларга жана билим берүү багыттарына ылайык мектепке чейинки баланын инсандыгын комплекстүү өнүктүрүүнү камсыздайт жана мектепке чейинки билим берүү менен башталгыч мектептеги билим берүүнүн уландысы маселесин натыйжалуу чечүүгө көмөктөшөт.

Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу курактык өзгөчөлүктөрү

анатомиялык-физиологиялык, психикалык өнүгүү жана психологиялык өзгөчөлүктөрү менен шартталган.

Теориялык анализдин негизинде *«мектепке чейинки балдардын ден соолукту сактоочу компетенттүүлүгү – бул адамдын ден соолукту баалуулук катары кабыл алууга даярдыгында жана жөндөмдүүлүгүнөн көрүнгөн мотивациялык, когнитивдик жана ишмердүүлүк өзгөчөлүктөрүнүн жыйындысы»* деген аныктама беребиз. Ал дени сак образдын негиздери жөнүндө негизги билимдерди өздөштүрүүгө мүмкүнчүлүк берет.

«Изилдөөнүн материалы жана методдору» аттуу экинчи бапта балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандырууга көмөктөшүүчү изилдөө ыкмалары жана технологиялары берилип, мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруунун модели жана педагогикалык шарттары баяндалат.

Изилдөөнүн объектиси мектепке чейинки курактагы балдарды ден соолукту сактоочу тарбиялоо процесси, ал эми *изилдөө предмети* болуп мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандырууну камсыз кылуучу билим берүү каражаттары, методдору, формалары жана факторлору саналат.

Ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздеринин маңызын аныктоо, мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандырууга көмөктөшүүчү калыптандыруунун мазмунун жана педагогикалык шарттарын иштеп чыгуу жана алдыга коюлган милдеттерди чечүү үчүн биринчиден, окутуу ыкмаларынын салттуу классификациясы, ага ылайык методдордун үч тобу белгиленет: практикалык, сөздүк, визуалдык, маалыматтарды иштетүү: математикалык статистиканын ыкмаларын колдонуу менен сандык анализ (Фишердин критерийи), натыйжаларды сапаттык талдоо.

Мектепке чейинки курактагы балдарда ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандырууга көмөктөшүүчү методдордун кеңири сүрөттөлүшү диссертациянын 2.2-параграфында баяндалган.

Диагностикалык ыкманы колдонуу ата-энелер менен мугалимдерди сурамжылоо, ошондой эле мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздеринин компоненттерин изилдөөдө көрсөтүлөт. Иш үч багытта жүргүзүлдү: мектепке чейинки курактагы балдар арасында – ден соолукту сактоо компетенциясынын негиздерин (мотивациялык жүрүм-турумдук, когнитивдик, эмоциялык жана кыймылдык) калыптандыруунун компоненттерин аныктоо; педагогдор жана ата-энелер арасында - саламаттык сактоо компетенттүүлүк негиздерин түзүү боюнча алардын маалымдуулугун аныктоо үчүн программа иштелип чыкты.

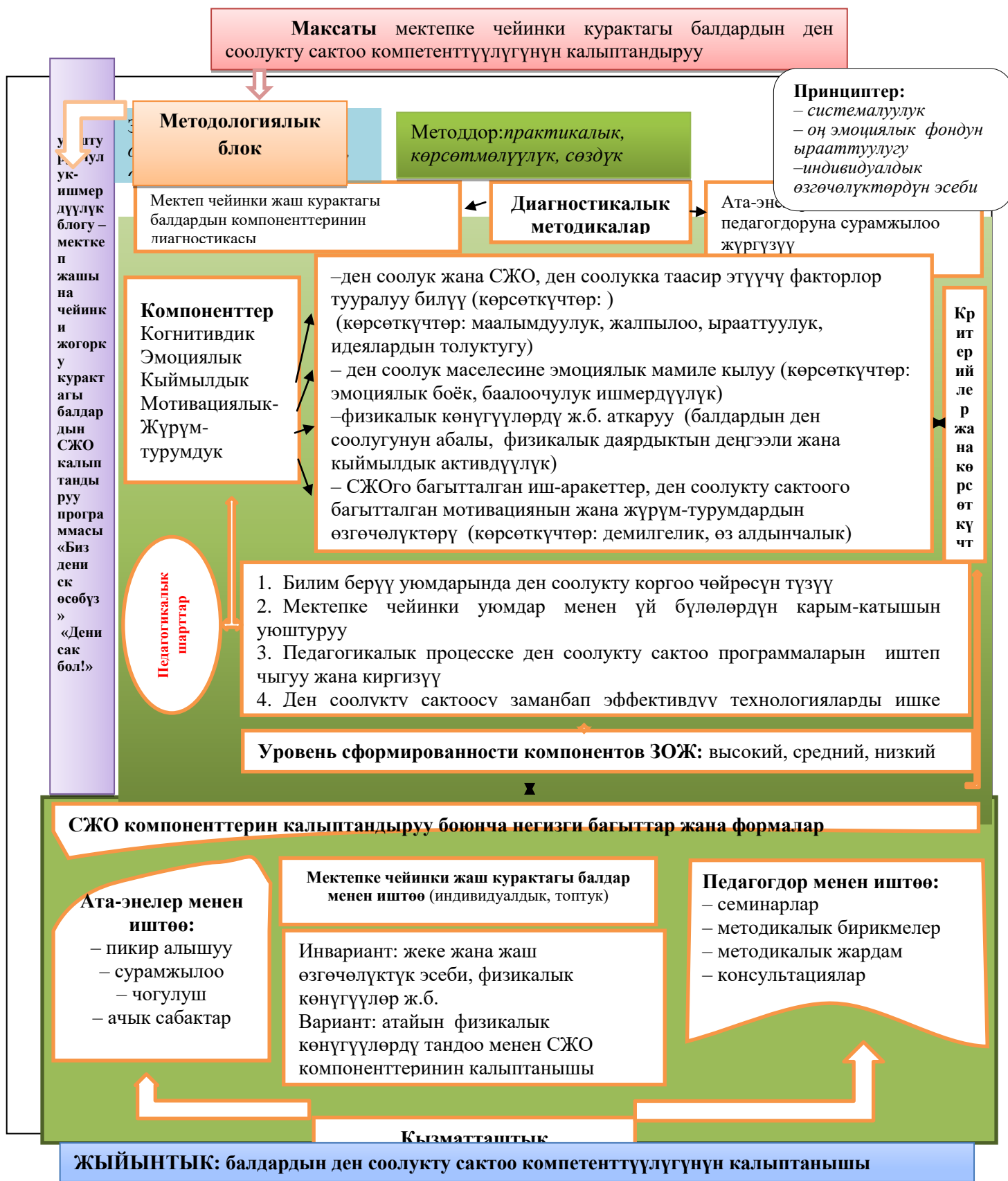
Ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздеринин ар бир компонентинде биз жогорку, орто жана төмөнкү деңгээлдерди аныктадык.

Когнитивдик компонент мектепке чейинки баланын ден соолугу жана анын ролу, ден соолугуна таасир этүүчү факторлор жөнүндө билимин мүнөздөйт; *эмоционалдык компонент* баланын ден соолугуна, дене тарбия көнүгүүлөрүнө байланыштуу эмоцияларын мүнөздөйт; *мотивациялык-жүрүм-турумдук компонент* сергек жашоо образын сактоого багытталган аракеттерди мүнөздөйт; ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруунун кыймылдык компонентин мектеп жашына чейинки курактагы балдардын физикалык абалын баалоо врачтын текшерүүсү аркылуу аныкталды.

Ден соолукту сактоочу Заманбап технологияларды колдонуу ден соолукту чыңдоодо, мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолугун чыңдоодо чоң мааниге ээ жана мектепке чейинки уюмга негизги милдеттерди чечүүдө активдүү жардам берет: мектепке чейинки билим берүүнүн сапатын жогорулатат, балдарды тарбиялоодо, сергек жашоо образынын пайдубалын калыптандырууда чоң роль ойнойт.

Азыркы мезгилдеги көптөгөн эксперттердин пикири боюнча, ден соолукту сактоочу технологияларга төмөнкүлөр кирет:

1. Ден соолукту сактоо жана стимулдаштыруу технологиялары: стретчинг, ритмопластика, ароматерапия, фитотерапия, таш терапиясы, металлотерапиясы, күлкү терапиясы, эстетикалык технологиялар.

Сүрөт 2.1. Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттуулугунун негиздерин калыптандыруу модели

2. Сергек жашоо образын окутуунун технологиялары: көйгөйлүү оюн кырдаалдары, оюн тренингдери, оюн терапиясы, коммуникативдик оюндар, ден соолук сериясынан сабактар, биологиялык кайтарым байланыш (БКБ).

3. Коррекциялык технологиялар: музыка терапиясы, жомок терапиясы, түстөрдү экспозициялоо технологиялары, релаксация, жүрүм-турумду оңдоо технологиялары, психогимнастика.

В.Г Алямовскаянын көз карашы боюнча, каралып жаткан технологиялардын ар бири ден соолукту чыңдоо багытына ээ жана комплексте колдонулуу менен бирге баланын сергек жашоо образына мотивациясын калыптандыруу үчүн маанилүү.

Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу процессин натыйжалуу уюштуруу үчүн биз мектепке чейинки курактагы балдар үчүн сергек жашоо образын калыптандыруу моделин иштеп чыктык.

Педагогикалык система белгилүү бир шарттарда гана эффективдүү иштеп, өнүгө алат. "Педагогикалык шарттар" сергек жашоо образынын баалуулуктарын калыптандыруу процессинин бардык компоненттеринин элементтерин камтыгандыгы менен өзгөчөлөнүп турат.

Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу төмөнкүдөй педагогикалык шарттарды ишке ашырууда натыйжалуу болот: билим берүү уюмунда ден соолукту чыңдоого жана коргоого багытталган чөйрөнү түзүү. балдардын; мектепке чейинки жогорку курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу боюнча мектепке чейинки уюм менен үй-бүлөнүн өз ара аракеттенүүсүн уюштуруу; педагогикалык процессте сергек жашоо образын калыптандыруу программасын иштеп чыгуу жана ишке ашыруу; ошондой эле мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенциясынын негиздерин натыйжалуу калыптандырууга көмөктөшүүчү заманбап эффективдүү ден соолукту сактоочу технологияларды ишке киргизүү.

Диссертациянын **«Мектепке чейинки жогорку курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу боюнча эксперименталдык изилдөөнүн натыйжалары»** аттуу үчүнчү бабында ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу программасы, мектепке чейинки жогорку курактагы балдардын ден соолугун сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу боюнча текшерүү экспериментинин мазмуну жана эксперименталдык иштердин натыйжалары берилет.

Диссертациялык изилдөөнүн максаттарынын жана милдеттеринин негизинде конкреттүү жана калыптандыруучу эксперимент аныкталган. Иште детерминисттик эксперимент (айрым адабияттарда аны кесүү ыкмасы деп аталат) колдонулат, ал изилденип жаткан объектинин иш жүзүндөгү абалын орнотууга, баштапкы параметрлерин аныктоого, ошондой эле объектке таасир

этүүгө багытталган калыптандыруучу экспериментти жүргүзүүгө мүмкүндүк берет. Эреже катары, аныктоо эксперименти изилдөөнүн башында жүргүзүлөт. Формативдик эксперименттин сүрөттөлүшүнө өтүүдөн мурун аны менен аныктоо экспериментинин ортосундагы чегин белгилей кетүү керек.

Бул бөлүмдө мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандырган "Биз дени сак жана өсүп жатабыз" деген программасын колдонуу менен аныктоочу-түзүүчү эксперименттин жыйынтыктарын сүрөттөлөт. Илимий-изилдөө иштеринин, өзгөчө эмпирикалык бөлүгүнүн негизги максаты - мектеп жашына чейинки балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандырууга көмөктөшүүчү педагогикалык шарттарды аныктоо болуп саналат.

Милдеттер:

1. Мектепке чейинки курактагы балдардын сергек жашоо образынын негиздерин калыптандыруу үчүн мектепке чейинки уюмдардагы педагогикалык шарттардын абалын талдоо.

2. Мектепке чейинки курактагы балдардын сергек жашоо образынын негиздерин калыптандыруу боюнча ата-энелердин билимдерин талдоо.

3. Ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүн калыптандырууга таасир берүүчү педагогикалык шарттарды аныктоо жана алардын натыйжалуулугун эксперименталдык түрдө текшерүү.

Изилдөөнүн объектисин мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу үчүн педагогикалык шарттар түзөт.

Изилдөөнүн предмети - мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу процесси.

Максаттын жана эксперименттик тапшырмалардын негизинде төмөнкүдөй гипотеза келип чыкты: мектепке чейинки уюмда төмөнкүдөй педагогикалык шарттарды сактоо менен биз мектепке чейинки курактагы балдардын сергек жашоо образын түзөбүз: ден соолукту сактоочу чөйрөнү түзөбүз жана аларды чыңдоого жана коргоого багытталган. билим берүү уюмундагы балдардын ден соолугу; мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүн калыптандыруу боюнча балдардын үй-бүлөсү менен бала бакчанын карым-катышы; педагогикалык процессте ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу программасын иштеп чыгуу жана ишке ашыруу; ошондой эле мектепке чейинки балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин натыйжалуу калыптандырууга көмөктөшүүчү заманбап эффективдүү ден соолукту сактоочу технологияларды ишке киргизүү.

Констациялык жана калыптандыруу экспериментине 5-6 жаштагы 87 бала, алардын ата-энелери жана тарбиячылары катышты. Изилдөөдө бир нече изилдөө ыкмалары колдонулду:

1. "Ден соолук деген эмне?" (Васильева О.С., Филатов Ф.Р.) адаптацияланган тесттик сүрөт. Хакимова Г.А. тарабынан жөнөкөйлөштүрүлгөн;

2. «Үйлөр» (Орехова О.А.) адаптацияланган тест. Хакимова Г.А. тарабынан жөнөкөйлөштүрүлгөн;

3. Мектепке чейинки балдардын ден соолугун сактоого жана чындоого багытталган практикалык иш-аракеттерге болгон мамиленин өзгөчөлүктөрүн изилдөө методикасы;

4. Хакимова Г.А тарабынан даярдалган балдар үчүн "Ден соолук деген эмне?" аттуу адаптацияланган сурамжылоо;

5. Ата-энелер үчүн анкета;

6. Тарбиячылар үчүн анкета.

Ошондой эле статистикалык талдоо ыкмалары: Фишердин бурчтук трансформация тести жана параметрлик эмес Вилкоксон тести колдонулду.

Изилдөө ишинде эң биринчи техника Хакимова Г.А. тарабынан жөнөкөйлөштүрүлгөн "Ден соолук деген эмне?" (Васильева О.С., Филатов Ф.Р.) колдонулган. Бардык балдарга кагаздар жана жети түстүү карандаштар берилди: кара, сары, көк, күрөң, жашыл, кызгылт көк, кызгылт сары. Аларга «Ден соолуктун» сүрөтүн өздөрү элестеткендей тартууну суранышкан.

Методологиянын негизги максаты – ден соолук жөнүндө түшүнүктөрдүн калыптануу деңгээлин жана мектеп жашына чейинки балдардын ден соолугуна эмоциялык мамилесинин мүнөзүн аныктоо. Бардык балдарга кагаздар жана жети түстүү карандаштар берилди: кара, сары, көк, күрөң, жашыл, кызгылт көк, кызгылт сары. Аларга «Ден соолуктун» сүрөтүн өздөрү элестеткендей тартууну суранышкан.

Колдонулган реалдуу методологиянын алкагында алынган натыйжаларды чечмелөөдө төмөнкү көрсөткүчтөрдү талдоо мүмкүн болду: сүрөттүн деталдаштыруу даражасы, сүрөттүн сюжети жана динамикасы, түс гаммасынын байлыгы, жеке түстөрдүн артыкчылыгы, образдын кайталангыстыгы (уникалдуулугу), атайын белгилердин колдонулушу. Мындан тышкары, сүрөттөлүштүн деталдуулугунун даражасын талдоодо төмөнкү көрсөткүчтөр колдонулган: сүрөттөлүштүн кылдаттык деңгээли, майда же так чийилген деталдар барбы, даяр сүрөттүн чиймеси бар-жогу, сүрөттөлүштүн бир сүрөттөлүшкө дал келеби же жокпу?

Көрсөтүлгөн параметрлер боюнча сүрөттөрдү талдоо үчүн биз таблицаны толтурдук, анда баланын фамилиясы, аты, атасынын аты жана жогорудагы белгилер көрсөтүлгөн.

Сюжетти жана сүрөттүн динамикасын талдоодо биз төмөнкү көрсөткүчтөрдү колдондук: сүрөттө пландаштырылган сюжет барбы, кандайдыр бир кыймыл-аракет же статикалык образ барбы. Баланын сүрөтүндө негизги түстөр колдонулганбы же кошумча түстөр колдонулганына жараша талданат.

Сүрөттүн оригиналдуулугуна жана атайын символдордун колдонулушуна баа берүү үчүн сүрөттүн өзгөчөлүгүн, анын берилген темадагы башка сүрөттөрдөн олуттуу айырмасын, атайын белгилерди, символдорду, логотиптерди, белгилерди ж.б. колдонууга көңүл буруу керек.

Белгилей кетсек, сүрөт тартуу тести мектепке чейинки курактагы балдардын кабыл алуусун жана компетенттүүлүгүн изилдөө жана баалоо үчүн эң маанилүү ыкмалардын бири болуп саналат. Мектепке чейинки курактагы балдар өздөрүнүн жаш өзгөчөлүгүнө жараша өздөрүнүн көз карашын чыгармачылык аркылуу ачык айта алышат. Мектепке чейинки курактагы балдар үчүн сүрөт тартуу оюн катары кабыл алынат, ал эми сүрөт тартуунун психологиялык сыналышы эң жакшы оюн түрүндө жүргүзүлөт.

Сүрөт боюнча тестти өткөрүүдө беттин жасалышы, чийүү убактысы, сүрөттөгү деталдардын көрсөтүлүү тартиби, сүрөттүн берилген темага ылайыктуулугу сыяктуу деталдарга көңүл буруу керек. Ошондой эле белгилей кетүүчү нерсе, бала сүрөт тартып бүткөндөн кийин, ал сүрөттө көрсөтүлгөн нерсени тактоо керек. Кандай гана сүрөт болбосун, эч качан аны сынга албашыңыз керек, сүрөт үчүн ыраазычылык билдирүү керек.

Бул иште колдонулган экинчи методика - О.А. Орехованын "Үйлөр" аттуу адаптацияланган тесттик ыкмасы. Методиканын максаты - мектепке чейинки курактагы баланын баалуулук чөйрөсүнүн мазмунун аныктоо.

Бул тест түстүү-эмоционалдык экспериментке негизделген, ал изилдөөчүгө жеке каалоолорун жана изилденүүчү топтун өзгөчөлүктөрүн аныктоого мүмкүндүк берет.

Бул методика жеке тестирлөөнү камтыйт жана эки тапшырмадан турат. Биринчи тапшырмада балага ар бир түстүн каалоосуна жараша түстөрдү айырмалоо сунушталат. Балага клетка сызыктарын каалаган түстөр менен боёо сунушталат. Боёо солдон оңго карай кетет.

Экинчи тапшырмада процедуранын мааниси өзгөртүлөт. Чынында, бул жерде түстүү ассоциативдик эмоциялардын жыйындысы кошулат. Бул этапта көчө катары көрсөтүлгөн үйлөрдү боёо милдети турат.

Балага алардын ар бири үчүн аныкталган үйлөрдө (жакшылык, бакыт, ден соолук жана башка категориялар) жайгашкан туура түстөрдү тандоо сунушталды. Демек, социалдык генезиске ээ болгон, айкыныраак көрүнүп, коомдо тарбияланган балдардын эмоционалдык сезимдери белгилүү бир категорияга кирет.

Балага белгилүү категорияларда (боорукердик, бакыт, ден соолук ж.б.) "жашаган" үйлөр үчүн туура түстү тандоо сунушталат. Ошентип, бала коомдо тарбияланган, белгилүү бир категорияга таандык болгон социалдык генезиске ээ эмоцияны билдирет. Түстөрдү баалоо шкаласы бул категория үчүн субъективдүү артыкчылык шкаласы катары кызмат кылат. Бул ыкманы колдонуу менен алынган бардык натыйжалар ар бир сунушталган критерийлерге баланын каалоосунун деңгээлин аныктоочу масштабдуу процедурадан өтүшөт.

Бул ыкманы колдонуунун алкагында жыйынтыктардын ишенимдүүлүгүн камсыз кылуу үчүн жеке тест формасын колдонуу, баланын реакциясын, эмоцияларын жана жүрүм-турумун көзөмөлдөө зарыл.

Үчүнчү техника – «Мектепке чейинки балдардын ден соолугун сактоого жана чыңдоого багытталган практикалык иш-аракеттерге болгон мамиленин өзгөчөлүктөрүн изилдөө методикасы». Бул методиканын максаты балдардын ден соолугун сактоого жана чыңдоого багытталган мамиле деңгээлинде практикалык аракеттерди аныктоо болуп саналат. Бул уюмда жабдуулардын формасы башкаруу болуп саналат. Бул методикага ылайык, балдардын ден соолукту сактоо жана чыңдоо боюнча практикалык иш-аракеттерге болгон мамилесинин үч деңгээли: жогорку, орто жана төмөнкү деңгээлге бөлүнөт.

Жогорку деңгээлде балдар активдүү катышуусу жана тапшырмаларды аткарууга оң мамилеси менен айырмаланат. Бул балдардын активдүү болушу жана бардык көнүгүүлөрдү оңой аткаргандыгы менен аныкталат. Бул деңгээл балдардын чоңдордун жардамысыз өз алдынча тапшырмаларды аткаруусу, алардын жөндөмдүүлүктөрүн жана жөндөмдөрүн баалоосу менен мүнөздөлөт.

Орточо деңгээлде балдардын практикалык иш-аракеттерге карата мамилеси оң көз карашта болушат. Бардык иш-аракеттер жеңил жана кубаныч менен аткарылат, бирок эч кандай демилге жок. Чоңдордун көзөмөлү машыгуудан кийин гана талап кылынат.

Төмөнкү деңгээлде аткарылган иштерге кайдыгерлик же терс мамиле болот. Бул кызыкчылыктын жоктугу жана жай кыймылдоо же тапшырмаларды аткаруудан баш тартуу көрүнүшү болушу мүмкүн. Чоңдордун толук көзөмөлү талап кылынат. Бул деңгээлдеги иш-аракеттер демилгелүү, жай, механикалык, башкаларды тууроо болбойт.

Калыптандыруучу эксперимент жүргүзүү үчүн көзөмөлдүк жана эксперименталдык топтор түзүлдү. Бул эки группада жылдын башында психодиагностикалык методдорду колдонуу менен өлчөө жана суроо берүү, башкача айтканда, программага чейин, ал эми жылдын аягында – программдан кийин жүргүзүлгөн. Ошол эле учурда эксперименталдык топ гана балдардын медициналык компетенттүүлүгүн өнүктүрүүгө багытталган программаны колдонушкан. Андан соң статистикалык критерийлерди колдонуу менен гипотеза текшерилип, натыйжалардын статистикалык мааниси аныкталды. Бул бизди мектепке чейинки балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу боюнча «Биз дени сак өсөбүз» кошумча программасын иштеп чыгуу боюнча эксперименталдык иштерди жүргүзүүгө түрткү болду.

Биз иштеп чыккан мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу боюнча «Биз дени сак өсөбүз» программасы өз ара байланышкан 3 бөлүмдөн турат, ал төмөнкүлөрдү камтыйт: ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу боюнча милдеттер (билим берүүчү, тарбиялык, өнүктүрүүчү, уюштуруучулук); мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо

компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу процессинин планы, сергек жашоо образын калыптандыруу боюнча башталгыч билимдерди, атайын көнүгүүлөрдү жана оюндарды өздөштүрүү жана мектепке чейинки курактагы балдар, ата-энелер, мугалимдер менен иштөө.

Мектепке чейинки балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу боюнча «Биз дени сак өсүп жатабыз» программасын ишке ашыруу эксперименталдык иштердин жүрүшүндө сыналды.

Атырау шаарындагы №17 «Арман» жана №55 «Жадыра» мамлекеттик бала бакчаларынын базасында мектеп жашына чейинки балдардын ден соолукту сактоо компетенцияларын калыптандыруу боюнча эксперименталдык иштер жүргүзүлдү. Бул ишке мектепке чейинки курактагы балдар менен тесттерди жана жеке интервьюларды өткөрүү, саламаттыкты сактоо боюнча билимин аныктоо үчүн ата-энелерден сурамжылоо жүргүзүү, ошондой эле заманбап саламаттыкты сактоо технологияларын колдонуу боюнча мугалимдердин сурамжылоосун жүргүзүү кирет. Бул бөлүмдө иштин эксперименталдык бөлүгүнүн натыйжалары берилген.

Мектепке чейинки балдар менен болгон бардык иштер (44 адам) ден соолукту сактоо компетенциясынын негиздерин калыптандыруунун когнитивдик, эмоциялык, мотивациялык- жүрүм-турумдук жана кыймылдык компоненттеринин деңгээлин жогорулатууга багытталган, баарлашуулар жана оюндар өткөрүлдү. Ден соолукту сактоо, дене тарбия жана эс алуу оюндарынын темалары ар түрдүү болду: мектепке чейинки балдарды «дене тарбия», «ден соолук үчүн эмне кылуу керек», «ооруп калбоо үчүн эмне кылуу керек» сыяктуу түшүнүктөрдүн негиздери менен тааныштыруу; адамдын кыймыл-аракети, физикалык көнүгүүлөрдүн мааниси жөнүндө түшүнүктөрдү калыптандыруу, ден соолук жөнүндө билимди калыптандыруу. Балдар менен жүргүзгөн бардык программалар диссертациянын 3.1-параграфында кеңири баяндалган.

Ошондой эле жума сайын ата-энелер жана тарбиячылар менен биргеликте саламаттыкты сактоо тармагындагы компетенттүүлүктү калыптандыруу боюнча сүйлөшүүлөр жүргүзүлдү. Ата-энелер менен төмөндөгү суроолор талкууланды: «Балдардын ден соолугун калыптандырууда үй-бүлөнүн жана мектепке чейинки мекеменин ролу», «Мектепке чейинки билим берүүнү уюштуруу жана үйдөгү мектеп жашына чейинки балдардын дене тарбия активдүүлүгү», «Бала бакчада баланын сергек жашоо образын калыптандырууну уюштуруу жана үйдө», «Физиология жана жалпак таман», «Оорулардын алдын алуу», «Бала менен ойноо». «Мектепке чейинки жаш курактагы баланын турмушундагы ачык оюндардын ролу», «Моториканы өнүктүрүү».

Мектепке чейинки жаш курактагы балдардын ата-энелери үчүн ачык бурчтар түзүлүп, алар ата-энелердин тематикалык чогулуштарына, ачык дене

тарбия сабактарына катышышты, аларды кызыктырган маселелер боюнча эксперттик кеңештерди алышты.

Мектепке чейинки жаш курактагы балдардын ата-энелери үчүн ачык бурчтар түзүлүп, алар ата-энелердин тематикалык чогулуштарына, ачык дене тарбия сабактарына катышышты, аларды кызыктырган маселелер боюнча эксперттик кеңештерди алышты.

Буга катарлаш тарбиячылар менен да төмөнкүдөй атайын иш-чаралар өткөрүлдү: консультациялар, ачык сабактар, адабияттарды окуу, педагогикалык консультациялар, ден соолук боюнча мугалимдердин компетенттүүлүгүн жогорулатуу боюнча семинарлар, педагогикалык чеберчиликти жогорулатуу, ден соолук жөнүндө түшүнүктөрдү калыптандыруунун методдорун жана ыкмаларын тестирилөө, ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин түзүү.

Мектеп жашына чейинки мекеменин методикалык кабинетинде ден соолуктун санитардык-гигиеналык, социалдык жана педагогикалык аспектилерин боюнча адабияттар жана материалдар тандалып алынган.

Мугалимдер менен төмөнкүдөй атайын иш-чаралар өткөрүлдү: консультациялар, ачык сабактар, адабияттарды окууну жайылтуу, педагогикалык консультациялар, мугалимдердин ден соолук боюнча квалификациясын жогорулатуу, педагогикалык чеберчиликти, ыкмаларды жана мыкты каражаттарды пропагандалоо, ден соолукту чыңдоо боюнча методдорду жана ыкмаларды апробациялоо, семинарлар.

Мектепке чейинки методикалык кабинетте ден соолуктун социалдык аспектилерин санитардык-гигиеналык, педагогикалык тандоо боюнча адабияттар жана материалдар камтылган.

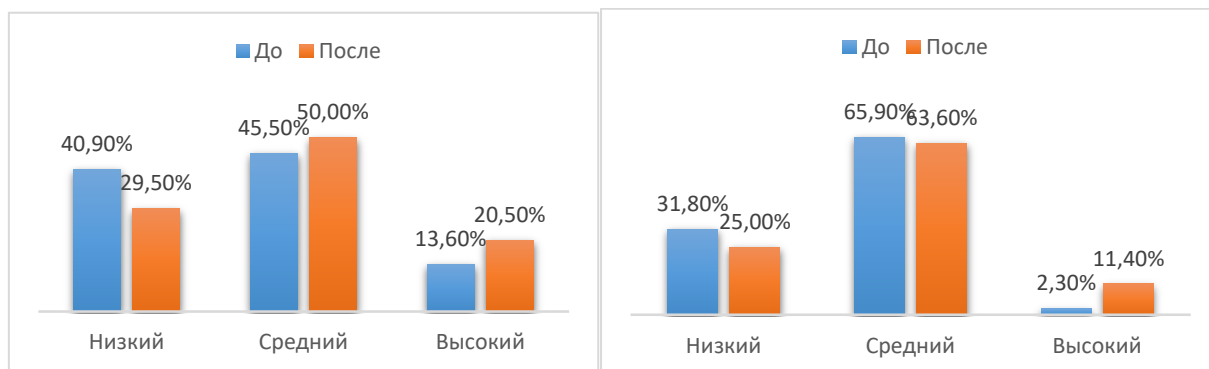
Педагогдор менен төмөнкү темалар талкууланды: «Мектепке чейинки балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруунун эффективдүүлүгүн жогорулатуу үчүн ата-энелер менен мугалимдердин карым-катышы», «Балдардын ден соолугу жөнүндө жөнөкөй түшүнүктөрдү калыптандыруу үчүн дидактикалык оюндар», «Балдардын ден соолуктары жөнүндө жөнөкөй түшүнүктөрдү калыптандыруу үчүн дидактикалык оюндар», «Спорттук оюндар», «Мектепке чейинки балдардын ден соолугу жөнүндө ата-энелер менен иштөөнүн заманбап ыкмалары», «Сейилге чыгуу үчүн кыймылдуу оюндарды уюштуруу».

Үчүнчү жыйынтыктоочу этапта (2021-жыл, май) изилдөөнүн натыйжалары иштелип чыкты жана талданды. Изилдөөнүн бул этабында эмоциялык, жүрүм-турумдук жана когнитивдик компоненттердин калыптануу деңгээлдеринин оң динамикасына көз салып, программанын натыйжалуулугу бааланды (мектепке чейинки балдардын дене тарбиясы ден соолукту чыңдоо менен байланышкан).

Ошентип, изилдөөнүн натыйжалары боюнча, саламаттыкты сактоо тармагындагы компетенттүүлүктүн калыптанышы жаатындагы мектепке

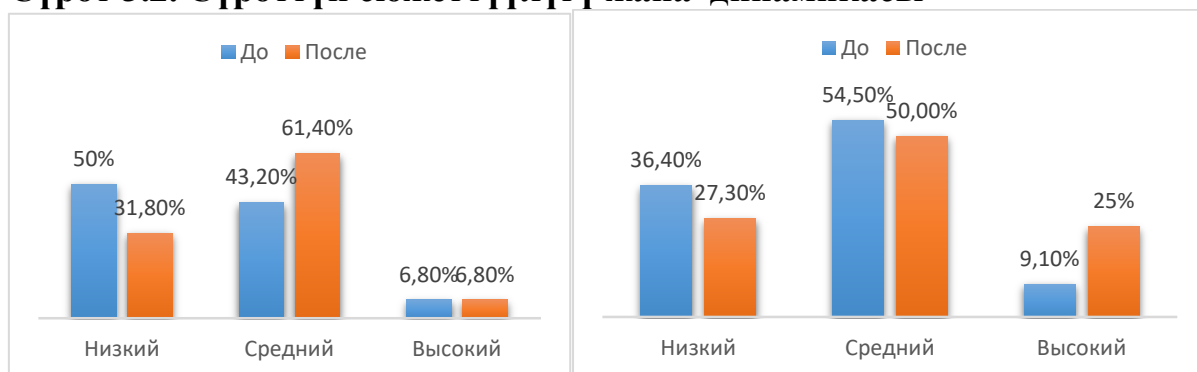
чейинки жогорку жаш курактагы балдардын компетенттүүлүгүнүн өсүшү аныкталган.

Иштеп чыгуу методунда статистикалык маанилүү натыйжаларды аныктоо үчүн IBM SPSS Statistics 22 программасында Wilcoxon T-тестинин параметрлик эмес тести боюнча жүргүзүлдү. Бардык психодиагностикалык методдорго статистикалык талдоо жүргүзгөндөн кийин төмөнкү жыйынтыктарды алдык. Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолук маселелерине эмоциялык мамилеси жана ден соолук жөнүндөгү идеялардын деңгээлин изилдөөнүн биринчи ыкмасы боюнча төмөнкүдөй өзгөрүүлөр аныкталган.

Сүрөт 3.1. Деталдаштыруу деңгээли

Сүрөт 3.2. Сүрөттүн сюжеттүүлүгү жана динамикасы

Сүрөт 3.3. Түстүк гамманын байлыгы

Сүрөт 3.4. Сүрөттүн оригиналдуулугу

Сүрөттөн көрүнүп тургандай. 3.1-3.4, «сүрөттүн тактоо даражасы» шкаласы боюнча мектепке чейинки жаш курактагы балдардын төмөнкү деңгээли 11,4%га төмөндөгөн, орточо деңгээли 4,5%га, жогорку деңгээли 6,9%га өскөн. Жалпысынан алганда, сүрөттөлүш майда-чүйдөсүнө чейин деталдаштырылат. Бул ден-соолукка карата активдүү мамиленин күчөгөндүгүн көрсөтүп турат.

«Сюжеттин картинкасы жана динамикасы» шкаласы боюнча төмөнкү деңгээл 6,8% га төмөндөгөн, орточо деңгээл 2,3% га төмөндөгөн жана жогорку деңгээл 9,1% га өскөн. Бул параметр боюнча да өсүш бар.

Балдардын «Түстөрдүн байлыгы, айрым түстөргө артыкчылык берүү» шкаласы боюнча балдардын төмөнкү деңгээли 18,2%га төмөндөп, орточо

деңгээли 18,2%га жогорулап, жогорку деңгээли өзгөрүүсүз калган. Башкача айтканда, ден соолук маселелери боюнча балдардын эмоциялык баарлашуу деңгээлинин оң тенденциясы жана жогорулашы байкалууда.

Ошентип, эгерде мурда мектепке чейинки курактагы балдар өздөрүнүн чиймелеринде кээ бир деталдарды өткөрүп жиберипсе жана сүрөт "аякталбаган көрүнүшкө" ээ болсо, азыр сүрөттүн мазмуну кылдаттык менен ойлонуштурулуп, деталдары так чийилген болсо, анда кандайдыр бир иш-аракеттин деталдуу сүрөтү бар жана уникалдуу. Бул эксперименталдык топтун балдардын баштапкы маалыматтарына салыштырмалуу ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн когнитивдик-эмоциялык компонентинин өзгөргөндүгүн көрсөтүп турат. Ал эми көзөмөл тобунда, ал иш жүзүндө өзгөргөн жок.

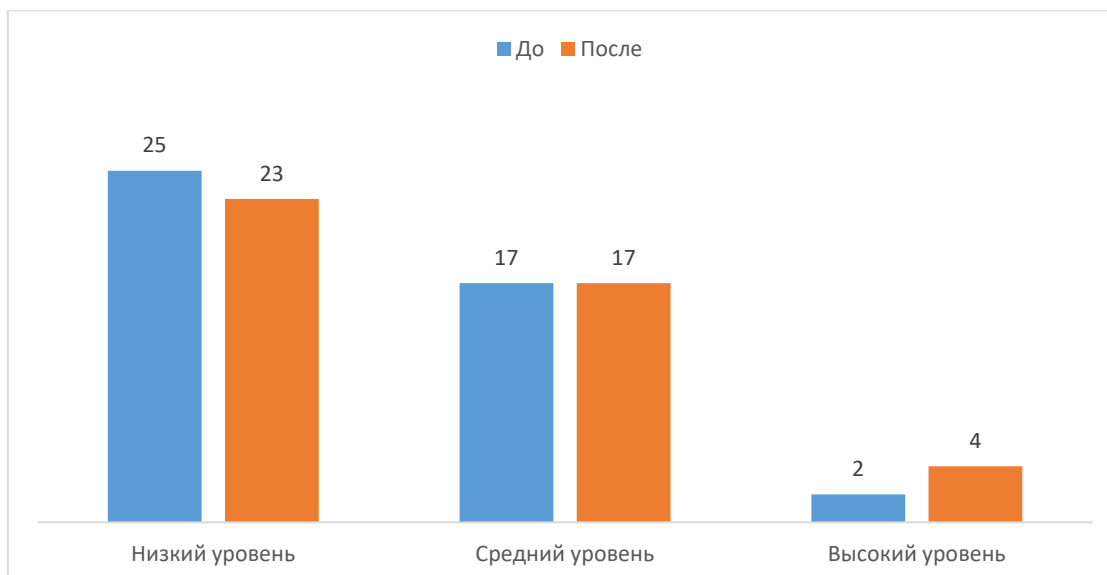
Ошентип, анализ боюнча, көзөмөл тобунда эки гана балада өзгөрүүлөр болгон. Бул ыкма боюнча көзөмөл тобунда 2 гана бала өзгөргөн (4,6%). Бул натыйжалар олуттуу эмес. Кийинки ыкма мектепке чейинки курактагы балдардын баалуулуктар чөйрөсүнүн мазмунун изилдөө ыкмасы болуп саналат. Бул ыкма боюнча алар рейтингдик тизмеде кайсы орунду ээлегенине кызыгып көрдүк.

Таблица 3.1 –Вилкоксондун Т-критерийин колдонуу менен «ден соолук» баалуулугуна статистикалык анализдин жыйынтыктары

Ранг				
		N	Орточор ранг	Рангдардын суммасы
«Ден соолук» баалуулугу программага чейин жана программалан кийин	Терс рангдар	11 ^a	6,00	66,00
	Оң рангдар	0 ^b	,00	,00
	Шайкеш келген байкоолор	33 ^c		
	Жалпы	44		

3.1-таблицадан көрүнүп тургандай, эксперименталдык топтогу балдардын саны "ден соолук" боюнча 11 адамдан (25%) жылгандыгы аныкталган. Демек, эгерде мурда ден соолук баалуулуктардын арасында 5-6-орунда болсо, ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүн калыптандыруу программасынан кийин балдар аны көбүнчө үчүнчү же төртүнчү орунга коюшат. Балдардын көзөмөл тобунда эч кандай өзгөрүүлөр болгон жок.

Кийинки метод - балдардын практикалык аракеттерге болгон мамилесинин өзгөчөлүктөрүн изилдөө методу. Жыйынтыктары төмөндө көрсөтүлдү.

Сүрөт 3.5 – Балдардын практикалык аракеттерге болгон мамилесинин өзгөчөлүктөрүн изилдөө методикасынын өзгөрүү динамикасы

3.5-сүрөттөн көрүнүп тургандай, төмөнкү деңгээл 4,5%га төмөндөгөн, орточо деңгээл өзгөргөн эмес, ал эми жогорку деңгээл экиге (4,5%) өскөн. Бул биздин саламаттыкты сактоо компетенттүүлүгүн өнүктүрүү программабыздын натыйжалуулугун көрсөтөт.

Таблица 3.2 – Вилкоксон Т-тестинин жардамы менен балдардын практикалык ишмердүүлүккө болгон мамилесинин өзгөчөлүктөрүн изилдөө методологиясынын статистикалык анализи

Ранг				
		N	Орточо ранг	Рангдардын суммасы
Балдардын практикалык тапшырмаларга болгон программага чейин жана программадан кийинки мамилеси	Терс рангдар	0 ^a	,00	,00
	Оң рангдар	4 ^b	2,50	10,00
	Шайкеш келген байкоолор	40 ^c		
	Жалпы	44		

Таблицада көрүнүп тургандай. 3,2, 4 (9,1%) балада практикалык аракеттерге мамилеси өзгөргөн. Ошентип, балдар жеке демилгесиз, ата-

энелердин же тарбиячылардын жетекчилиги астында. көнүгүүлөрдү жасоого көнүп калышат. Ошондой эле, балдардын көпчүлүгү дене тарбия көнүгүүлөрү ден соолук жана иммунитет үчүн канчалык маанилүү экенин түшүнбөгөндүктөн, кайдыгерлик же терс мамиле менен мүнөздөлгөн. Программадан кийин мектепке чейинки курактагы улуу балдар акырындык менен өздөрүнүн демилгеси менен ден соолугун чыңдоо үчүн бардык көнүгүүлөрдү абдан кубаныч менен аткарышты.

Төрт бала чоңдордун, башкача айтканда, ата-энелердин же мугалимдердин көзөмөлүнө муктаж болбой калды. Ошондой эле, бул балдар өз алдынча жетишкен натыйжаларды, алардын жөндөмдүүлүктөрүн жана жөндөмдүүлүктөрүн баалай алат. Натыйжалар анча чоң эмес болгонуна карабастан – мектепке чейинки курактагы 44 баланын ичинен 4 бала программа натыйжалуулугун көрсөттү. Программаны үзгүлтүксүз ишке ашыра турган болсок, жыл өткөн сайын жыйынтык жакшырат деп ишенебиз. Көзөмөлдүк топто эч кандай өзгөрүү табылган жок.

Ошентип, программаны ишке ашыруудан кийин ден соолукту сактоочу компетенцияларды калыптандыруу параметрлеринин жакшырганын көрүп жатабыз. Балдарды 7 суроо боюнча кайталап суроо менен ченеген когнитивдик компонент мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолук, сергек жашоо образы жана оору жөнүндө ойлорун өзгөртүү менен байыды. Мектепке чейинки курактагы балдар «ден соолук жакшы, оорулуу жаман» экенин даана түшүнө башташты; ден соолукту чыңдоочу иш-чаралар аныкталган; физикалык активдүүлүктү чыңдоонун жана сактоонун артыкчылыктуу жолдору белгилүү болгон.

Эксперименттин көзөмөлдүк мезгилинде калыптандыруучу эксперименттен кийин эксперименталдык топтун мектепке чейинки балдары ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандырууда оң өзгөрүүлөрдү көрсөтүштү.

Көзөмөл тобунда дээрлик эч кандай өзгөрүүлөр жок. Эксперименталдык топто, мектеп жашына чейинки балдарда, ал ден соолуктун жана оорунун жоктугу катары мүнөздөдү, ал эми мектеп жашына чейинки балдардын минималдуу саны - ден соолукту сактоо үчүн жакшы жүрүм-турум керек, бир нерсе кылуу керек.

Биз ошондой эле ЭТ боюнча оң динамикасын белгилейбиз: жооп берүүгө кыйын болгон балдар азыраак болду.

Сергек жашоо образынын эрежелерин сактоо жөнүндө суроого жооптун структурасы да бир топ өзгөрдү. Мисалы, бул суроого 40 адам оң жооп берди, бул аныктоочу топко караганда 8 адамга көп.

Таблица 3.2. – Сиздин оюңуз боюнча сиздин үй-бүлөңүздө сергек жашоо образы эрежеси барбы?

Жооптун варианттары	Констациялык	Көзөмөл	Өзгөрүү
---------------------	--------------	---------	---------

	этап	этабы	үлүшү %
1. Ооба	32	40	9,1
2. Жок	30	28	2,2
3.Кээде	25	25	0

Жүргүзүлгөн сурамжылоонун негизинде бир катар тыянактарды чыгарууга болот. Биринчиден, ата-энелердин өз ден соолугуна жана балдарынын ден соолугуна жоопкерчиликти мамилесинин калыптанышы байкалат. Үй-бүлөлүк тарбиянын шарттарында көбүрөөк эс алуу иш-чаралары жүргүзүлүүдө, ата-энелер калыбына келтирүүнүн конкреттүү ыкмаларын өздөштүрүшкөн.

Ата-эне - баланын үй-бүлөсүндө эң маанилүү адамдар. Бул баланын күнүмдүк тартиби кандай уюштурулганына, ата-эненин баланын физикалык ден соолугуна, анын маанайына, психологиялык жактан ыңгайлуулугуна кандай көңүл бурганынан көз каранды. Бала бакчада тарбияланган баланын сергек жашоо образы күн сайын колдоого алынышы мүмкүн, ырасталган же үйдө колдоого алынбаган, андан кийин бала алган маалымат түйшүктүү жана ашыкча болуп калат.

Экинчиден, эксперименттин натыйжасында ата-энелердин жана тарбиялык иштердин деңгээли жогорулап, алардын чыгармачылык уюшкандыгын өнүктүрүүгө шарт түздү. Үй-бүлө менен карым-катышты уюштуруу татаал иш, даяр технологиялар жана рецепттер жок. Анын ийгилиги мугалимдин интуициясы, демилгеси жана чыдамкайлыгы, кесипкөй инсан жана үй-бүлөдө кеңешчи боло алуусу менен аныкталат.

Жүргүзүлгөн изилдөө иштеринин натыйжасында ата-энелер менен баарлашуунун ар кандай формаларын жана ыкмаларын колдонуунун натыйжасында ата-энелердин психологиялык-педагогикалык компетенттүүлүгү жогорулады; группадагы балдардын өз ара маданияты жогорулады. Ошентип, ата-энелер менен тыгыз иш алып баруу жакшы натыйжаларды берди.

ЖЫЙЫНТЫКТАР

1. Мектепке чейинки курактагы балдарда ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу мектепке чейинки уюмдагы тарбиялык иштин маанилүү бөлүгү болуп саналат, ал адамдын толук кандуу жашоосу үчүн зарыл өбөлгө катары анын баалуулугун андап-түшүнүүдө чагылдырылган, активдүүлүк менен коштолгон.

Изилдөөнүн жүрүшүндө биз «мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздери» деген концепциянын маңызын ачып бердик, анын теориялык негиздемеси балдардын психофизиологиялык өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен аныкталган. Мектепке чейинки жогорку курактагы, ошондой эле ата-энелер менен мугалимдердин ролу, анын түпкү максаты баланын бул аспектидеги өз алдынча иш-аракетинин активдүү мүнөзү менен аныкталат.

2. Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруунун иштелип чыккан модели жогорку мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу процессинин теориялык негизи болуп саналат жана алардын гармониялуу өнүгүшүнө өбөлгө түздү.

Ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу модели төрт блоктон турат: максаттуу, методикалык, уюштуруучулук-иштиктүү жана натыйжалык, мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу милдеттерин, усулдук мамилелерди жана Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу процессинде мугалимдер менен ата-энелердин өз ара аракеттенүүсүнүн ар кандай формаларын колдонууну карайт: когнитивдик (көрсөтүүлөр, билимдер, пикирлер), эмоциялык-баалоочу (эмоциялар, баалоо) жана жүрүм-турумдук-активдүүлүк (турум-турум реакциялары, активдүүлүк багыты), кыймылдаткыч (физикалык көнүгүүлөр, көнүгүүлөр ж.б.).

3. Педагогикалык шарттардын жыйындысы: билим берүү уюмунда балдардын ден соолугун чыңдоого жана коргоого багытталган ден соолукту сактоочу чөйрөнү түзүү; жогорку мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу боюнча мектепке чейинки уюм менен үй-бүлөнүн өз ара аракеттенүүсүн уюштуруу; педагогикалык процессте сергек жашоо образын калыптандыруу программасын иштеп чыгуу жана ишке ашыруу; ошондой эле жогорку мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин натыйжалуу калыптандырууга көмөктөшүүчү заманбап эффективдүү ден соолукту сактоочу технологияларды ишке киргизүү ден соолукту сактоо компетенциясынын негиздерин калыптандырууга өбөлгө түздү.

Эксперименттик иштин натыйжалары билим берүүнүн салттуу жана салттуу эмес формаларынын биримдигинде заманбап талаптарды эске алуу менен мектепке чейинки курактагы балдарда ден соолукту сактоо компетенциясынын негиздерин калыптандырууга мүмкүндүк берди. программадан кийин сергек жашоо образын калыптандыруунун когнитивдик, эмоционалдык жана мотивациялык-жүрүш-турумдук компоненттеринде оң тенденция байкалганы, мектепке чейинки курактагы балдардын физикалык абалында (моторикалык компонент) өзгөрүүлөр болгондугу аныкталган; Эмоциялык компоненттин деңгээлин изилдөөдө ЭТдан мектеп жашына чейинки балдарда оң өзгөрүүлөр байкалды. Эмоциялык компоненти жогорку деңгээлдеги мектепке чейинки курактагы балдардын саны көбөйдү (ЭТда 19,8% жана КТда 12,0%).

Мотивациялык-жүрүм-турумдук компонент да өзгөрдү. Мектепке чейинки билим берүү мекемелеринен жогорку деңгээлдеги балдардын саны өстү (мектепке чейинки билим берүү уюмдарынын 17,2%дан 48,3%ке чейин).

ЭТда моторика компонентинин жогорку деңгээли 31,0% (мурда - 13,8%) жана КГда 22,2% (мурда - 14,8%). Балдардын сергек жашоо образы жөнүндө идеяларынын калыптануу динамикасынын оң деңгээли биздин максаттуу ишибиздин жогорку натыйжалуулугун баалоого мүмкүндүк берет.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР:

1. Мектепке чейинки билим берүүнүн практикалык иш-чараларында "Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгү" түшүнүгүнүн мазмуну жана курамы колдонулууга тийиш, ден соолук маселелери жана ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздери боюнча билимдерди калыптандыруу боюнча мугалимдерди кесиптик ишмердүүлүккө даярдоонун теориялык жана технологиялык негиздерин иштеп чыгуу маселеси андан ары изилдөөнү талап кылат.

2. Ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандырууга оң таасирин тийгизген мектепке чейинки курактагы балдардын курактык өзгөчөлүктөрү жана бул процессте балдардын ата-энелеринин жана педагогдордун ролу ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүн калыптандыруу процессинде колдонмо боло алат.

3. Мектепке чейинки курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу үчүн иштелип чыккан моделди мектепке чейинки билим берүү мекемелеринин педагогдору колдонушу керек.

4. Ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандырууга көмөктөшүүчү педагогикалык шарттардын жыйындысы жана алардын эксперименталдык жактан текшерилген натыйжалуулугу мектепке чейинки балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруунун максаттуу процессин окуу-методикалык камсыздоону андан ары өркүндөтүүнү жана өнүктүрүүнү талап кылат.

Диссертациянын темасы боюнча жарыяланган илимий макалалар

1. Демешева, Г.У. Формирование здорового образа жизни [Текст] / Г.У. Демешева // Проблемы этнопедагогики и этнопсихологии: сб. ст. по матер. междунар. науч.-практ. конф. – Атырау. – 2009. – С. 107-160.

2. Демешева, Г.У. Ценностное отношение к здоровью как психолого-педагогическая категория [Текст] / Г.У. Демешева // Поиск. – Алматы. – 2010. – №3(1). – С. 299-303.

3. Демешева, Г.У. Факторы, влияющие на сохранение и развитие здоровья детей дошкольного возраста [Текст] / Г.У. Демешева, Ж.С. Сардарова // Білім-Образование. – Алматы. – 2010. – №51(53). – С. 215-218.

4. Демешева, Г.У. Формирование основ здоровьесберегающей компетентности у детей дошкольного возраста [Текст] / Г.У. Демешева // Вестник ЗКГУ им. М.Утемисова. – Уральск. – 2010. – №2 (38). – С. 38-43

5. Демешева, Г.У. Педагогические условия формирования основ здоровьесберегающей компетентности у детей дошкольного возраста [Текст] / Г.У. Демешева // Профессионал Казахстана: междунар. науч.-педаг. журнал – Алматы. – 2010. – № 9. – С. 125-129.

6. Демешева, Г.У. Модель формирования основ здоровьесберегающей компетентности у детей дошкольного возраста [Текст] / Г.У. Демешева, А.М. Муханбетжанова // Вестник ЗКГУ им. М. Утемисова. – Уральск. – 2013. – №4 (16). – С. 145-151.

7. Демешева, Г.У. Структурная модель формирования основ здоровьесберегающей компетентности у детей дошкольного возраста [Текст] / Г.У. Демешева, Ж.С. Сардарова / Сб. ст. по матер. межрегион. науч.-практ. конф. – Элиста. – 2016. – С. 139-144.

8. Демешева, Г.У. Основы формирования здорового образа жизни в Республике Казахстан [Текст] / Г.У. Демешева // Вестник КазНПУ им. Абая. – Алматы. – 2017. – №2(54). – С. 65-69.

9. Демешева, Г.У. Формирование профессиональной компетентности у будущих воспитателей [Текст] / Г.У. Демешева / Сб. ст. по матер. междунар. науч.-практ. конф. – Талдыкорган. – 2018. – С. 19-21.

10. Демешева, Г.У. К вопросу формированию профессиональной компетентности педагога дошкольной организации в Казахстане [Текст] / Г.У. Демешева / Сб. науч. трудов. – Переяслав-Хмельницкий. – 2019. – №4(21). – Ч.4. – С. 117-123.

11. Демешева, Г.У. Профессиональная компетентность как условие становления молодых педагогов ДОУ [Текст] / Г.У. Демешева // Европа и тюркский мир: наука, техника и технологии: сб. ст. по матер. междунар. науч.-практ. конф. – Стамбул. – 2019. – С. 235-242.

12. Демешева, Г.У. К вопросу о развитии компетентности здоровьесбережения у детей старшего дошкольного возраста [Текст] / Г.У. Демешева, А.Т. Калдыбаева // Наука и жизнь. – Шымкент. – 2020. – №5(3). – С. 73-78.

13. Demesheva, G. Formation of the Basics of Health-Saving Competence in Children of Senior Preschool Age) [Text] / Demesheva G., Kaldybaeva A., Mukhanbetzhanova A., Sydykbekova M., Naimanova N. // Lahlage em Revista / International / Núm. 7. – 2021. – P. 629-645.

Демешева Гульмира Утемисовнанын 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогика жана билим берүү тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты илимий даражасын изденип алуу үчүн «Мектепке чейинки жогорку курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптанышы» аттуу темадагы диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: ден соолукту сактоо компетенттүүлүгү, мектепке чейинки жогорку курак, калыптандыруу, негиздер, ата-энелер, балдар, мугалимдер, процесс, модель, педагогикалык шарттар, эксперимент, эффективдүүлүк.

Изилдөөнүн объектиси: мектепке чейинки жогорку курактагы балдарда ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруунун педагогикалык шарттары.

Изилдөө предмети: мектепке чейинки жогорку курактагы балдарда ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу процесси.

Изилдөөнүн максаты: мектепке чейинки жогорку курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруунун педагогикалык шарттарын аныктоо.

Изилдөө ыкмалары: практикалык, оозеки, көрсөтмөлүүлүк, маалыматтарды иштеп чыгуу: математикалык статистиканын ыкмаларын колдонуу менен сандык анализ (Фишердин критерийи), натыйжаларды сапаттык талдоо, педагогикалык эксперимент.

Алынган натыйжалардын илимий жаңылыгы: компетенттүү мамиленин негизинде мектепке чейинки жогорку курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруунун теориялык негиздери аныкталган, Мектепке чейинки жогорку курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруу процессинин теориялык жана эксперименталдык жактан негизделген модели иштелип чыккан, анын ичинде: ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнө ээ болгон мектепке чейинки жогорку курактагы балдардын өзгөчөлүктөрү; мектепке чейинки жогорку курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенциясынын негиздерин натыйжалуу калыптандырылган.

Колдонуунун деңгээли: мектепке чейинки жогорку курактагы балдардын ден соолукту сактоо компетенттүүлүгүнүн негиздерин калыптандыруунун педагогикалык шарттары, иштелип чыккан программаны, ошондой эле изилдөөнүн жүрүшүндө алынган корутундулар жана сунуштарды тарбиячылар окутуунун эффективдүүлүгүн жогорулатууга таасирдүү каражаты катары колдонсо болот.

Колдонуу чөйрөсү: мектепке чейинки мекемелерде тарбиячылар тарабынан, жогорку окуу жайларында болочок тарбиячыларды, башталгыч класстардын мугалимдерин даярдоодо колдонулушу мүмкүн.

РЕЗЮМЕ

диссертации Демешевой Гульмиры Утемисовны на тему: “Формирование основ здоровьесберегающей компетентности у детей старшего дошкольного возраста” на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования

Ключевые слова: здоровьесберегающая компетентность, старший дошкольный возраст, формирование, основы, родители, дети, педагоги, процесс, модель, педагогические условия, эксперимент, эффективность.

Объект исследования: педагогические условия формирования основ здоровьесберегающей компетентности у детей старшего дошкольного возраста.

Предмет исследования: процесс формирования основ здоровьесберегающей компетентности у детей старшего дошкольного возраста.

Цель исследования: определить педагогические условия, способствующие формированию основ здоровьесберегающей компетентности у детей старшего дошкольного возраста.

Методы исследования: практические, словесные, наглядные, обработка данных: количественный анализ с использованием методов математической статистики (критерий Фишера), качественный анализ результатов, педагогический эксперимент.

Научная новизна полученных результатов: на основе компетентностного подхода определены теоретические основы формирования основ здоровьесберегающей компетентности у детей старшего дошкольного возраста как интегративного качества личности ребенка, определен компонентный состав основ здоровьесберегающей компетентности детей старшего дошкольного возраста; разработана теоретически и экспериментально обоснованная модель процесса формирования основ здоровьесберегающей компетентности у детей старшего дошкольного возраста, включающая: характеристику старшего дошкольника, обладающего здоровьесберегающей компетентностью, определены педагогические условия, способствующие эффективному формированию основ здоровьесберегающей компетентности у детей старшего дошкольного возраста.

Уровень использования: педагогические условия формирования основ здоровьесберегающей компетентности дошкольников, разработанная программа, а также выводы и рекомендации исследования могут быть использованы воспитателями как инструмент повышения эффективности обучения.

Область применения: может быть использована воспитателями в

дошкольных учреждениях, при подготовке будущих воспитателей, учителей начальных классов в ВУЗах.

SUMMARY

dissertation of Demesheva Gulmira Utemisovna on the topic: “Formation of the foundations of health-saving competence in children of senior preschool age” for the degree of candidate of pedagogical sciences in the specialty 13.00.01 - general pedagogy, history of pedagogy and education

Keywords: health-saving competence, senior preschool age, formation, foundations, parents, children, teachers, process, model, pedagogical conditions, experiment, efficiency.

Object of study: pedagogical conditions for the formation of the foundations of health-saving competence in children of senior preschool age.

Subject of study: the process of forming the foundations of health-saving competence in children of senior preschool age.

The purpose of the study: to develop pedagogical conditions that contribute to the formation of the foundations of health-saving competence in children of senior preschool age.

Research methods: practical, verbal, visual, data processing: quantitative analysis using methods of mathematical statistics (Fischer's criterion), qualitative analysis of the results, pedagogical experiment.

Scientific novelty of the obtained results: on the basis of the competence-based approach, the theoretical foundations for the formation of the foundations of health-saving competence in children of senior preschool age as an integrative quality of the child's personality are determined, the component composition of the foundations of health-saving competence of children of senior preschool age is determined; a theoretically and experimentally substantiated model of the process of forming the foundations of health-saving competence in children of older preschool age has been developed, including: the characteristics of an older preschooler with health-saving competence; pedagogical conditions have been determined that contribute to the effective formation of the foundations of health-saving competence in children of older preschool age.

Level of use: pedagogical conditions for the formation of the foundations of health-saving competence of preschoolers, the developed program, as well as the conclusions and recommendations of the study can be used by educators as a tool to improve the effectiveness of education.

Scope of application: can be used in preschool institutions, in the preparation of future educators, primary school teachers in universities.